Kroz Bosnu i Hercegovinu
Priopćuje profesor Fran Ž. Kesterčanek

Tekst je objavljen u Šumarskom listu broj 11, od studenog 1897.
(ŠUMARSKI-LIST.NO-11.11-1897.)

Put iz Sarajeva prema Mostaru spada svakako i u prirodnom i turističkom pogledu među najveličanstvenije željezničke pruge u ovoj monarhiji.
Odmah iza Ilidže rastaje se željeznički voz sa sarajevskom ravnicom te se uspinje velikim serpentinama pomoću zubčaste poteznice na (1010) visoku Ivan planinu.
Pruga od željezničke stanice Raštelica pa do Podorašca kod Konjica je u pravom smislu gorska željeznica. Usljed silnih klisura i raskidanih vrleti morali su se tu prokopati tuneli, od kojih je onaj na samoj razmeđi dug 658 metara, a uz to morao se, da se prebrodi vodomeđa između jadranskoga i crnoga mora uz žaljeznički sustav adhezije primjeniti još i sustav zupčanih tračnica.
Vozeći se tom 15.555 metara dugačkom zupčastom prugom, mogli smo prilikom stajanja na stanici Ivan pogledati vrlo zanimljivu gorsku lokomotivu, koja nas je vozila na spomenutoj razmeđi, kao i sami naüin gradnju te pruge.
Ove lokomotive su pogodne i za adhezijske pruge tako i za pruge sa zupčanim tračnicama, a napravljene su tako da mogu voziti vlak i do 120 tona na usponu i do 35 stepeni. Dvije takve lokomotive vozile su takav vlak niz strminu od 60 promila, kakva je ova ovdje preko Ivan planine. Jedna ovakva lokomotiva sama može voziti vlak samo do 80 tona težine, pa se na Ivanu ili u Konjicu vlaku dodaje još jedna takva.
Da bi se na tolikim strminama zadržala potpuna sigurnost u prometu, predviđeno su ove lokomotive i razni zapori i ejektori za stalni zapor vlaka.
Osim toga na ovoj pruzi sa zubcima upotrebljena je umjesto obične-drvene, željezna nadzemna gradnja i takozvani Heindlov oblik željezničkih pragova i način pričvrščivanja, pragovi dužine 1,60 metara i težine 31,1 kilogram, a težina toga skupa zajedno za zupčanikom je 127,7 kilograma po dužnom metru.
Pruga od Sarajeva do Konjica puštena je u promet 1891. godine, pruga od Metkovića do Mostara 1885. godine, a ona od Mostara preko Rame do Ostrošca 1888. godine, a dalje do Konjica 1889. godine.
Prošavši kroz naprijed spomenuti tunel kroz Ivan planinu stigli smo u kršnu Hercegovinu. Lijevo od Ivana nalaze se šume od smrčike (P. Leucodermis) i to na Preslici. Ostale čiste smrčikove šume nalaze se tek na samoj granici Crne Gore i Hercegovine,na planini Jastrebovac na visini od 1620 do 1760 metara nad morem.
Na obroncima Prenja (2012 m) raste zajedno smrčika i crni bor, zajedno sa klekovinom, bukvom i jelom, spustili smo se velikim serpentinama i interesantnim zavijutcima, i jestimično veličanstvenim stijenama prema varoši Konjic i neretvanskom klancu. Usput smo primjetili hrastove brdnjake, kitnjake, mrke i bijele cerove i kljenove, obične bijele i crne jasenove, crvene brijestove, dudove, jarebike, makinje, kao i mnoge druge karakteristične vreste stabalatamnošnje podgorske flore.
Bilo je već oko tri sata popodne kada stigosmo i na samu stanicu Konjica. Ovo je stara muhamedanska varoš, koja leći u kotlini između brda, krasnog položaja sa veleljepnom okolinom. Konjica bješe za dugo središte hercegovačkih bogumila, te je igrala vrlo vaćnu ulogu u povjesti našeg naroda u srednjem vijeku.
Odavde željeznica ide dolinom Neretve, i prati je sve do Metkovića. Preko Neretve u Konjicu prelazi kameni most sa devet stupova, o kojemu narod priča, da ga je sagradio neki kralj Hvalimir, još u 1o. Stoljeću. U okolini Konjica ima raznog voća i dobrog vina. Nedaleko se

nalazi i oveće jezero Borci, u romantičnoj okolini između Vrabča i Lipete. Iz toga jezera izvire rijeka Vlah koja se ulijeva u Neretvu.
Dolina Neretve koja je do Konjica prilično tijesna i divlja, omeđena stijenama visokih gorskih obronaka, odavde pa sve do stanice Rama je prilično široka, a brda na obje obale se dižu do srednje visine.
Iza ušća Peričca dolina se opet stješnjava poput gudure, a iza stanice Jablanica počinje veličanstveni klanac Neretve, dug otprilike 20 kilometara, u kome su rijeka, željeznički put i drum, potpuno vezani jedni uz druge u uzanoj dolini poput provalije, ovjenčane Rauljom (1648 m), Velikom Čvrsnicom (2227 m) i silnom Prenj planinom.
Prelijepi scenariji mjenjaju se u ovom uskorječju, haotično sastavljeni krševi, okomite litice, na kojima drveće i žbunovi čudnovato stoje, držeći ravnotežu, prevrtljivi oblici brda, mnogi lijepi vodiopadi, sa obje strane bujen, hučne rijeke upotpunjuju tu veličanstvenu sliku koja se nuikada ne zaboravlja.
Da bi i mi uživali u tome šarobnom kraju u Konjicu smo presjeli u posebni, vlaku priključeni vagon za gledanje tzv. «Aussichtvagon».
U toj veličanstvenoj osami, gdje stoluje velika divljač i struji svjež gorski zrak, doista shvataš ovaj čas, što leži u pkjesničkom izrazu: kršna zemlja Hercegova. Taj gorskim cvuijećem i zelenim šikarjem upitomljeni dojam izlazi među tim strahotnim u Neretvinom klancu kod Grabovice.
Iza ušća divlje Grabovice rasprostranjuje se i opet dolina Neretve, jer kod stanice Vojna prestaje klanac, a istodobno pojavi se na desno već golemi Velež (1897 m.) nad Mostarom. Gore, koje su sve dole bile još šumom zarasle, postaju sada sve to više gole i krševite. Sve više i više pomaljao se pred nama onaj strašni i pusti hercegovački krš, prava slika pustoši za svakog onoga, koji nije do sada još imao prilike upoznati se s tim strašilom sveukupnog našeg Primorja, Dalmacije i Istre.
Kras zapremlje u Bosni i Hercegovini ukupno 2,413,18 ha ili 419 četvornih milja površine. Od ukupne te površine i opet dolazi na pojas šumski oko 200 četvornih milja, dočim ostatak od koji 219 četvornih milja izvan šumskog pojasa leži.
Kada sam po prvi puta prije tri godine Hercegovinom putovao, bilo je to koncem mjeseca kolovoza, dakle za vrieme najveće žege i iza tromjesečne suše, pričinjahu mi se te pustoši kud i kamo strašnije i tužnije no sada, gdje je uslied obilnih kiša ipak i po tom kamenju čbunje i trava bar donjekle jošte zelenila.
Ogromna je i teška zadaća, koja tuj čeka bosansku vladu, kao i tamnošnje šumare, dok se te pustoši bar donjekle i dielomice budu i opet privele njekoj kulturi.
Ovdašnji krš spada u geološkom pogledu većim dielom u krednu tvorbu, a samo njeke gore poput gornjih dielova spomenute Prenj planine jurskoj. Nju i trijasku formaciju, koja naročito i po našem Velebitu i Kapelskoj gorju dolazi, nalazimo takodjer i na Preslici, kao i po nižjih dielovih Prenj-planine.
Nu dočim smo u Bosnoj i na kršu vidjeli još prekrasnih prastarih visokih šuma, ono imade u Hercegovini danas takovih jedva još po bosanskoj i crnogorskoj granici, a sve je ostalo rek bi nepregledna gola kamena pustoš, obrasla tek mjestimice sitnom opustošenom šumom i čbunjem, te isprekidana tek pojedinimi oazami plodne težate zemlje, koja u Hercegovini zajedno sa livadama tek kojih 37% od ukupne površine zauzimlje.
I tako nam je, razmatrajući okolišnu narav i njezine krasote, put od Sarajeva do Mostara, kamo smo tek pred večer stigli, prošao ipak dosta brzo i ugodno.
U Mostaru nas već na kolodvoru dočekaše i opet gg. Kotarski šumarski upravitelj F. Bulbuk sa ravnateljem mostarske vinogradarske i voćarske škole S. Vaškom.